

פוליטיקה בנג"צ

בשנת 1965 החליטה ממשלת ישראל לכונן יחסים דיפלומטיים עם גרמניה, ולאשר את מינויו של רולף פאלט, שהיה צינור בצבא הנאצי, כשגריר גרמניה. ההחלטה שעוררה מחלוקת ציבורית עזה, גרדה פנייה לבג"צ. העתירה נדחתה על הסף. בהחלטת המשטרה על כחצי עמוד תבדוק השופט זוסמן שהעניין אינו משפטי אלא פוליטי, וכי "אין הוא ניתן להיבדק על-פי קנה מידה משפטי".

אך מאז התרחש מהפך משפטי המשתקף בכך שלא ניתן כיום לתאר התרחשות כזו ללא מעורבות עמוקה של בג"צ. כצפוי, החליט סט הממשלה על ההתנתקות שאושרה בכנסת, והחזיק שקבע פיצויים למפונים, גררו זרם פניות לבג"צ. בפסק דינו של הרוב שניתן על ידי עשרה שופטים, אושרה ההחלטה העקרונית להתנתק, אך נפסק שהמפונים יזכו לפיצוי גבוה ממה שניתן להם בחוק. שתי שאלות מקדמיות ניצבו בפני בית המשפט. האחת, היש לו בכלל סמכות לדון בתוכנית ההתנתקות, שהיא תוכנית מדינית-ביטחונית. השאלה השנייה היא, היש לבית המשפט סמכות לבטל או לשנות חקיקה של הכנסת בעניין גובה הפיצויים.

לו התקבלה עמדת השופט זוסמן, היתה העתירה בנושא ההתנתקות חייבת להידחות על הסף. אלא שפסק הדין, המשתרע על יותר מ-300 עמודים, נותר מעורפל בשאלת סמכות בית המשפט לעסוק בנושא. שופטי הרוב הכירו בכך שמדובר בנושא מדינית-ביטחוני, שנמצא בסמכות הממשלה והכנסת, וכי את העתירה בנקודה זו יש לדחות. אולם רק חלק מהשופטים גורס שהנושא איננו שפטי.

שופטים אחרים, כך משתמע מפסק הדין, היו בוטחים את הנושא לגופו ומצאים שאין עילה להתערב. זו אכן היתה גישתו של שופט המיעוט, אדמונד לוי, שבדק את הנושא לגופו, אלא שהוא החליט שיש עילה להתערב ועל בית המשפט לפסול את תוכנית ההתנתקות מכל וכל. נימוקיו של אדמונד לוי ברורים: "פוליטיקה... איננה מילת קסם השוללת ביקורת שיפוטית". לדעתו, החלטת הממשלה והכנסת סותרת את עקרונות מגילת העצמאות ושוללת זכות יסוד של היהודים כעם; היא גם מנוגדת למצע הליכוד שאיננו רשאי להפר את הבטחותיו לבוחרים.

התיאוריה של "הכל שפטי" היא כביכול פשוטה: יש בה אך תרעלת ולעולם אין היא גורמת לנוק, שהרי ניתן לסמוך על בית המשפט שיפעיל את שיקול דעתו בוהירות ולא יתערב בנושאים מדיניות חוץ וביטחון. בג"צ ההתנתקות מלמד שאין שום ערבות לדיון עצמי. ברגע שקונים סמכות להתערב בנושאים פוליטיים ומדיניים, נמחק הגבול בין פוליטיקה למשפט.

המשך ההסתבכויות

מכאן החל פסק הדין, שהרחיב את זכות הפיצויים של המפונים. כידוע לבית המשפט לא היתה בעבר כל סמכות להתערב בחקיקה של הכנסת. אולם לאחר חקיקת חוקי היסוד נפסק שבית המשפט מוסמך להתערב בחקיקה כזו, אם היא סותרת הוראה של חוק יסוד. במקרה הנוכחי הושתתה ההתערבות על כך שההתנתקות פוגעת, בין השאר, בזכות הקניין של המפונים ובכבוד האדם שלהם, וכי פגיעה זו מעניקה זכות לפיצויים. כל שנותר לבית המשפט הוא לבדוק אם הפיצויים שקובעת הכנסת הם הולמים. אלא שבפני הדרך מחשבה זה ניצב מכשול.

הפיצוי מבוצע בשטחים המחוקקים, שמעולם לא סופחו למדינת ישראל. ואילו חוקי היסוד חלים במדינת ישראל ולא מחוצה לה. אין צורך לומר שלא היה בכחו של מכשול "פעוט" זה למנוע הגדלת המענק למפונים. שופטי הרוב ציינו בפשטות כי "לדעתנו, מעניקים חוקי היסוד זכויות לכל מתיישב ישראלי בשטח המפונה".

ומה דינם של פלשתינים שיטענו שהמסומים פוגעים בכבוד האדם שלהם, או שנפגעו זכויות הקניין שלהם בהדיסת בתים או בפעולות אחרות? לכך השיב בית המשפט: "שאלה זו מעוררת בעיות שאין לנו צורך לדון בהן, ונשאיר אותה בצריך עיון".

ניתן אפוא לצפות להמשך ההסתבכויות. כאשר יגישו הפלשתינים תביעות המנוססות על חוקי היסוד הישראליים ברבך וזכר יות אדם, נעמוד בפני אחת מן השתיים: או שבית המשפט יפצה אותם בסכומי עתק ובניגוד לכל היגיון החל במאבק בין עמים, או שבית המשפט יכריז שזכויות האדם חלות רק על ישראלים ובכך יחשוף את ישראל להשמצת ברבר אפליה ואפרטהייד.

לפרשה זו יש סיום אירוני. הממשלה והכנסת ביקשו לרכך את ההינתקות על-ידי תשלומים נדיבים למפונים. בג"צ, שזינק למגן רש הפוליטי, החליט להוכיח שאם הממשלה והכנסת נותנים הרבה, הוא ייתן יותר. התגובות לא איתרו לכבא. הימין תקף את ההחלטה בחריפות, ובין השאר נאמר שפסק הדין הוא עוול ואינו ראוי לא מוון, כי הוא משקף תפיסת עולם שמאלנית ומשתלב במדיניות חסרת ההיגיון של שרון. התגובות אינן מפתיעות. איש לא תקף את בית המשפט העליון כאשר החליט על פינוי סיני. באותם ימים ידעו שהנושא איננו בסמכותו, ואיש לא העלה על הדעת לערב את בג"צ בעניין. כיום, משהחליט בית המשפט שהוא מטפל בנושאים פוליטיים, אין להתפלא לא על פסק דינו של אדמונד לוי, ואפלא על כך שהביקורת שהוטחה כלפי פסק הדין נאמרה בסגור הגודג בפוליטיקה הישראלית. ■